

'מהו דתימא ליגזור דלמא אתי למיטבל בחדרלית של גשמים אי נמי נגזור ראשין אטו כיפין'. מצינו בגמרא בכמה מקומות כגון זה, שמשמיענו הטר בדין כלשהו כדי שלא יעלה על דעתנו לאסרו משום גזירה (הנה כמה דוגמאות: בסוכה י. 'מהו דתימא ניגזר...'; שם יב. 'מהו דתימא נגזור זכרים אטו נקבות'; ביצה ה. 'מהו דתימא נגזור...'; יבות מ. 'סד"א הואיל ואפסדה מיבוס ניקנסיה'; בכורות נח: 'מהו דתימא לגזור...'; וכן בשבת קמו: 'מהו דתימא נגזור משום אשווי גומות...'; 'שמא יטמין ברמץ' – אלא ששם הן גורות קיימות וסלקא דעתך להחל הגזרה גם על זה. ועוד כו"ב יש בתוס' עירובין לו סע"א ורע"ב ובריטב"א ב"מ יח סע"ב). ויש להבין, הלא כל שלא נמנו החכמים וגזרו על הדבר – אין הדבר אסור, ואם כן מה צריך להשמיענו שהוא מותר? – אלא שיש אופנים שחובה על כל חכם לאסור כדי לפרוץ גדר, כאשר נקל לבוא לידי מכשול, ואין צריך על כך מושב בית דין (עפ"י חזון איש יו"ד ידא,ה; או"ח סב,כו).

ובענין קרוב כתב החזו"א (יו"ד קנ,יא): 'הנה אשכחן בגמרא בעיות טובא בגזירת חכמים, ולכאורה קשה הלא מן הדין ודאי מותר... ואין הדבר ראוי ליאסר אלא אם כן ישבו בית דין על כך ואסרוהו, וכיון שלא הושיבו ב"ד למגזור, למה יאסר – אלא שמה שגזרו הראשונים ז"ל גזרו על שרש הדבר המביא להרחבת המצוה ומשמרתה, ומסרוה לחכמים הבאים לשפוט ביתר הפרטים כפי הוראת העיון וכמשא ומתן של דין התורה, ומה שנראה לחכם שראוי להבינו בכלל גזירתם, זהו באמת בקשת הגוורים ומבוקש גזירתם, שגזרת חכמים נכנס בגופי התורה להורות את התולדות על פי מדת התורה ובינתה'.

וע"ע בספר אילת השחר כתובות מא וביוסף דעת שם ובשבת ג:

ופשט מי שידיו טמאות ונטלן – ידיו טהורות, ופירות אינן בכי יותן. ואם בשביל שידו – ידיו טהורות ופירות בכי יותן. מלשון 'ופשט מי שידיו טמאות' דקדק הרשב"א שגם מי שאינו בעלי הפירות, על ידי שנוח לו מן המשקה שעל הפרי, מכשיר לקבל טומאה, ואין צורך דוקא ברצון הבעלים. אלא שהרמב"ם (טומאת אוכלין יב,י) כתב שצריך שיותן מים על האוכל ברצון הבעלים.

ע"ע בענין זה במאירי כאן ובחולין לא; קצות החשן תו; חתם סופר יו"ד לט; אליהו רבא מכשירין ה,א; מנחת חינוך קסו,ו; חזון נחום מכשירין ד,ז; חזון איש מכשירין א,יב; קהלות יעקב ב"מ ל, כריתות ד, ב"ק יג,ב; אבי עזרי הל' חובל ומוזיק (קמא ז,ד נזקי ממונן (קמא ח,א – בהערה; שיעורי ר' שמואל רוזובסקי ב"מ כב עמ' קעד"קעו; שבת הלוי ח"ג קנד.

רש"י ד"ה גממיות. ע' באור דבריו בספר עינים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' קד. [כתב שם להגיה ברש"י במקום 'נחל ארנון' – 'נחל קדרון' – הוא הערוץ שלתוכו נשפכה אמת המים מן המקדש. רש"י מביא דוגמא לשימוש במלה 'נחל' במובן של קרקע הערוץ, ולא לנחל מים זורם, וכדברי רש"י בפסחים כב. 'לנחל קדרון – כמו לנחל איתן, עמק'].

דף כ

זעוד מתיב רבה בר אבוה, מעשה...' כתב הגרעק"א ז"ל: 'לא זכיתי להבין פשט הפשוט לפרש פרכת הש"ס, דהיכן נזכר רמז דמהני שמירה מה שביד חבירו'.

ובחזון איש (טהרות י,י) צדד לפרש [עפ"י רש"י] שהכוונה להוכיח שחכמים טמאו בהסח הדעת משום חשש טומאה, כי אם טמאו בכל אופן, גם כשאין ענין לדררא של טומאה, מהו זה שאמר רבי ישמעאל כמה גדולים דברי חכמים כו' – הלא אין מעשה זה מסייעם שהרי אין טעם חכמים משום חשש טומאה כלל – אלא ודאי כל דין הסח הדעת הוא משום חשש טומאה, ולכך מקשה מדוע המעפורת טמאה והלא אין שם חשש טומאה לכאורה.

'כיון דכלים דשבת עביד להו שימור טפי מסח דעתיה מינייהו'. אף על פי ששמירת בגדי חול מספקת לבגדי חול, ומדוע לא תספיק אותה שמירה לבגדי שבת? – לפי שאין מדה מוחלטת לשיעור השמירה, דין 'הסח הדעת' נקבע ביחס למנהגי האדם והרגליו, וכיון שבדרך כלל רגיל לשמור בגדים אלו ביתר השגחה, לכן כל טעות והחלפה שגרמה לגרע בשמירתן החשיבה חכמים להסח דעת (עפ"י חזון איש או"ה קכט).

והרי"ד פירש בתוספותיו שכשרואה שהם של חול הוא עצב מפני שלא עשה להם שימור של כלי שבת, ומתוך כך אפילו שימור של כלי חול אינו עושה בהם כיון שלא שמר כמשפט, והסיח דעתו מהם.

'חזקה אין אדם משמר מה שביד חברו'. לא אמרו 'אין אדם משמר מה שאינו בידו', משמע דוקא מפני שחברו בר-דעת ויש לו מחשבה ויכולת פעולה משלו, לכך אין אדם אחר משמר מה שבידו, אבל בכגון דבר הנתון במכונה, יכול אדם לשמר מה שבתוכה.

יש מי שכתב ללמוד מזה לנידון מצות הנאפות במכונה שמתקיים בהן דין שימור לשם מצות מצוה, ואף על פי שאין המצות נתונות ביד האדם המשמרן. ואינו דומה לנכרי או שוטה וקטן שלש וישראל עומד על גביו ושומר, כי כאמור יש לחלק בין אדם למכונה לענין שימור (עפ"י מקראי קודש פסח ח"ב ג). ויש דוחים, כי אמנם לענין שימור מטומאה מועיל אף על פי שאינו בידו, אבל לענין מצה צריך שימור לשמה, ואפשר שאין מועיל שימור אלא במי שעושה את המצה [או אולי אף באדם אחר העושה על דעתו של זה], משא"כ במכונה העושה (עפ"י שו"ת אור לציון ח"א ב,ה).

יש להעיר שעצם הלימוד משמירה מטומאה לשמירת מצות, שאין מועיל שימור ביד אחר, כבר דן בזה המאירי כאן ובפסחים מ. וכן כיוון לכך המנחת-חינוך י"י ע"ש. וע"ע הליכות שלמה – מצה ומרור.

(ע"ב) 'אמר רבי יצחק נפחא: במטהר חמריו ופועליו... בבא להם דרך עקלתון'. הרמב"ם לא העתיק האוקימתא הקודמת. ונראה שגרס בגמרא 'אלא בבא להם דרך עקלתון' והיא חזרה מהתירוץ הקודם, ודי בכך שהם יראים ממנו שמא יבוא בפתע (ובח תודה). והתוס' כתבו שאין די בכך הואיל ומוסרים להם הטהרות הם מחזיקים עצמם כטהורים, ואפילו אם מזהירים אותם שלא יגעו, הם סוברים שאין הקפדה בדבר.

פרק שלישי

'שבקדש מתיר ומנגב ומטביל'. רש"י מפרש שלכך מנגב, משום שדומה לחציצה. ואין כוונתו שהמים חוצצים שהרי מים אינם מהוים שום חציצה במקוה אלא לפי שמצוי להידבק בבגד איזה לכלוך, ועל ידי ניגובו הוא מתייבש ונופל (עפ"י מרומי שדה להלן כא:). ויש מי שפירש 'מנגב' – מנקה במים ובחומרי ניקוי [כפי שמצינו משמעות כזו בכמה מקומות] (רש"ש עפ"י פירוש הרמב"ם והרע"ב. טעם נוסף לניגוב – בתוס' כא: ד"ה דקיטרא).

*

'הלא נודע שעיקר עבודת הבורא יתברך שמו הוא הדבקות וההתלהבות בעבודתו ית"ש ובלמוד תורתו שיהיה בדחילו ורחימו, ומחמת זה יכול הוא לדבק בהש"ת כביכול... ועל ידי זה נזדכך חומריותו ונעשה איש האלקים, וכמו שכתוב 'של נעלך' שהוא החומרי.

וזהו אפשר רמז המשנה: **חומר בקודש** כלומר אם תרצה לזכך חומרך שיהא בקודש העליון, אי אפשר אם לא **מבתרומה** – שצריך להרים תמיד עיניך ולבך, ותטהר מחשבותיך ורעיונותיך במחשבת השם יתברך בדבקות גמור והתלהבות, וזה ידוע שבמקום שאדם מחשב שם הוא גם כן במקום ההוא, ואם כן כשתמיד ותרגיל עבודתך בכך, בודאי תרום ותעלה במקום המחשבה העליונה אל שרשה ואז גם חומר שלך יזדכך בקודש העליון הנזכר.

והנה ידוע שאותיות נקראים כלים והנקודות הם חיות ונשמות הכלים, והנה האדם כשמחשב איזו מחשבה יהיה מה שיהיה, הוא מחשב אותיות, וכבר ידעת שאם באה מחשבה זרה בלימודו או בתפלתו – אין זה מקרי, כי יש עת לכל חפץ, וכמו שכתוב **ובהגיע תר נערה ונערה** – שהוא הניצוץ שנתון בעמקי הקליפות הנקרא 'נערה' שמנוערת מכל טוב ורוצה להתדבק בשרשה, והגיע עת וזמן לעלות בקדושה, הנה אז צריך האדם להתעורר מאד מאד כי לא לחנם באה זאת המחשבה אם לא להעלותה, ואם לא עכשיו אימתי, כי אפשר שלא יהיה עוד עת ותור הנערה ההיא, כי על פי רוב המחשבה באה מענין הדומה לענין התפלה והברכה או מענין הלימוד שהוא עוסק... כאשר באה מחשבה זרה צריך להתעורר מאד ולהעלותה בקודש, עם אותן מחשבות קדושות שמכוון ומייחד עם הדיבורים שהוא מדבר.

וזהו שאמרו **מטבילים כלים בתוך כלים** – כלומר כלים הם האותיות של המחשבות זרות, יטבול ויטהר בתוך כלים שהם אותיות הקדושים, ועל ידי זה יתברר הכל לקודש העליון כנזכר.

(כתר שם טוב דף יט ע"ד)

דף כא

מפני שכבידו של כלי חוצץ אבל לתרומה ולחולין אין חוששים. וכתבו הפוסקים (וכן דייקו מרש"י להלן כב. ד"ה למאן), דוקא בכלים קלים, אבל כלי כבד – יש להקפיד בדבר [לענין טבילת כלי נכרים], כגון המניח כלי מלא מים בתוך דלי כדי להכביד עליו לשקעו בבור, הרי הכובד יכול למנוע מהמים מלבוא בין הכלים. וכן המניח כלים רבים זה על גבי זה, מתוך כבדם מונעים מן המים מלבוא ביניהם (עפ"י המרדכי סוף ע"ז; מהרי"ל סוף הל' גדה; רמ"א יו"ד רב,ו ש"ך ובהגר"א שם).

זוהא מדסיפא משום חציצה רישא לאו משום חציצה... רישא וסיפא משום חציצה וצריכא... ומה שהפסיק התנא בין שניהם במעלות אחרות – משום שבאותו סדר שנשנו נגזרו הגזרות (עפ"י מרומי שדה).

זאי אשמעינן סיפא הוה אמינא היינו טעמא דלקדש לא משום דקיטרא במיא... לכאורה היה יכול להישאר בסברה הקודמת ולומר הוה אמינא כלי בתוך כלי אפילו בתרומה אסור משום כבידו של כלי החוצץ. אך כיון שאינן אלא גזירות, אין לטעות בדבר ולומר שגזרו על תרומה כי כל עוד לא מפורש שגזרו בתרומה הרי דינה כחולין (עפ"י מרומי שדה).

דף כ

יט. א. מה דינם של חולין שנעשו על טהרת הקודש?

ב. האם אדם משמר דבר הנתון ביד חברו?

ג. שמר כלי או מאכל וטעה וסבר שהוא כלי / מאכל אחר – האם שמירתו שמירה?

ד. שמירה מדבר המטמא ולא מדבר הפוסל – מה דינה?

ה. בגד שנארג ללא כוונת שמירה – מה דינו?

ו. מי שהיו חמריו ופועליו טעונים טהרות – מה דין הטהרות?

א. חולין שנעשו על טהרת הקודש – נחלקו תנאים; יש אומרים שהם כחולין (ואין מועיל מה שמשמר זה כאילו היו קודש, שבטלה דעתו. רש"י, ויש אומרים כתרומה (רבי אלעזר רבי צדוק), ויש אומרים שהיא כקודש (כן אמרו לשמוע מדברי משנתנו. וע' גם טהרות ב,ו).

הנפקותא המבוארת בסוגיתנו היא לענין שמירה; השומר חוליו על טהרת הקודש, האם נחשבת זו לשמירה לתרומה ולקודש, שאם נגעו בתרומה / בקודש לא טימאום אם לאו.

[וכן נכללה במחלוקת זו השאלה אם יש בהם שלישי או רביעי לטומאה אם לאו (ע' חולין לג לה). ונפקא מינה בטומאתם – שאין להקדישם קדושת הגוף (עתוס' חולין לה ד"ה האוכל). וכן יש סוברים שאסור לאכול חולין שנעשו על טהרת הקודש כשהם שלישי (ע' חולין ב: רש"י שם לו: ובית מאיר, ובמפרשים שם לה)].

א. יש פוסקים חולין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו (ראב"ד אבות הטומאות יא,ט), ויש פוסקים

כחולין (רמב"ם שם. ואעפ"כ משמע שנקט יב,טז) שבגדי אוכלי חולין שנעשו עטה"ק אינם כמדרס לקודש.

'זבח תודה'. ותמה על הרע"ב שכתב להפך).

ב. למאן דאמר חולין שנעשו עטה"ק כתרומה דמו, יש לומר שדינם כתרומה לכל דבר ואין בהם

מעלות המיוחדות לקודש (כן עולה מדברי חזון איש טבול-יום ב,ב), אך יש לומר שיש בהם שש

מעלות המיוחדות לקודש כדלהלן כא. (עפ"י חזו"א טהרות ב, ג ח).

ב. אמר רבי יונתן בן אלעזר: נפלה מעפרתו הימנו, אמר לחבירו תנה לי ונתנה לו – טמאה. ופירש רבי יוחנן, חזקה אין אדם משמר מה שביד חברו (וגם חברו לא שמר לפי שאינה שלו, וגם אומר: הלא כיון שאמר לי תנה לי והוא אינו יודע אם טמא אני אם טהור, לא חש לטהרתו, ויש כאן הסח הדעת, ולמחמירי בטהרות הוי הסח הדעת טמאה. רש"י, רמב"ם).

מעשה בשתי נשים חבירות שנתחלפו להן כליהן בבית המרחץ ובא מעשה לפני רבי עקיבא וטימאן.

ג. נתחלפו לו כלים בכלים, או שהושיט ידו לסל ליטול פת חטים ועלתה בידו פת שעורים – שמירתו שמירה. וכן השומר את החבית בחזקת של יין ונמצאת של שמן – שמירה טובה היא. אבל אמר רבי יונתן בן עמרם: נתחלפו לו כלים של שבת בכלים של חול ולבשם – נטמאו מפני שכלים של שבת אדם רגיל לשמרם יתר על כלי חול, וכשסבר שהם של חול הוריד משמירתם הרגילה, והרי זה הסח הדעת משמירה הראויה להם.

ד. רבי ירמיה ורבינא אמרו (ופירשו בכך הברייתות) שיש שמירה לחצאין, והשומר על כלי או מאכל מפני דבר המטמא ולא מדבר הפוסל, הועילה שמירתו לענין שלא יטמא אחרים אבל לא לענין פסול עצמו.

ה. בגד שנארג ללא כוונת שמירה, אפילו הוא בטוח עתה שמשעה שנארג ונעשה בר-קבלת-טומאה לא נגעה בו שום טומאה – הרי זה טמא לעושי טהרות, שכן אמרו חכמים: בלבו לשמרו – טהור, אין בלבו לשמרו – טמא.

ו. מבואר בגמרא שכיון שאין אדם משמר מה שביד חברו, אם היו חמריו ופועליו טעונים טהרות, אפילו לא נתעלמו מעיניו – טמאות טמא נגעו בהן, אבל אם טיהר את פועליו – טהורות, ואפילו הפליג מהם, שהרי יכול בכל רגע לבוא פתאום דרך עקלתון הלכך יראים ממנו, אבל אם אמר להם לכו ואני אבוא אחריכם, כיון שנתעלמו עיניו מהם – טהרותיו טמאות, שאין עם הארץ מקפיד על מגע חברו.

א. כתבו התוס': דוקא בפועלים ישראל צריך שיטהרם וגם צריך שיהא יכול לבוא דרך עקלתון, אבל בנכרי די בדרך עקלתון לחוד, כי יודע הנכרי שבעל הבית מקפיד על מגעו ואינו מחזיק עצמו כטהור, ולכך הוא ירא כל שעה שמא יבוא.

ב. הרמב"ם לא הצריך לטהר פועליו ומשמע שנקט שבבא להם דרך עקלתון די. [ונראה שגרס בגמרא 'אלא בבא להם דרך עקלתון'. ובה תודה].

פרק שלישי; דפים כ – כא

כ. א. חומר בקודש מבתרומה – כיצד?
ב. חולין שנעשו על טהרת הקודש – מה דינם לענין אותן מעלות?
ג. עירוב מקוואות בכמה?
א. חומר בקודש מבתרומה; –
שמטבילין כלים בתוך כלים לתרומה אבל לא לקודש. [לרבי אילא, מפני שכבדו של כלי חוצץ. ולרבי, גזירה שלא יטביל מחטים וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד].
אחוריים ותוך ובית הצביטה (חלוקים זה מזה לענין שאם נטמא אחד מהם בטומאה דרבנן, לא נטמא השאר) בתרומה אבל לא בקודש.
הנושא את המדרס נושא את התרומה אבל לא את הקודש.
מרש"י משמע לכאורה שהנושא את המדרס הוא אב הטומאה [ולכך כתב שאסור לו ליגע בקודש שהוא נושא], והתוס' תמרו על כך והוכיחו שאינו אב-הטומאה לטמא כלים במגעו.
בגדי אוכלי תרומה מדרס לקודש.
בקודש, מתיר (את הקשרים שבכלים, קודם טבילתם) ומנגב (אם הם רטובים) ומטביל ואח"כ קושר, ובתרומה קושר ואח"כ מטביל.
כלים הנגמרים בטהרה צריכים טבילה לקודש אבל לא לתרומה.
הרביעי בקודש פסול והשלישי בתרומה.
בתרומה, נטמאת אחת מידי – חברתה טהורה, ובקודש מטביל שתיהן, שהיד מטמא את חברתה בקודש אבל לא בתרומה.
אוכלים אוכלים נגובים בידיים מסואבות בתרומה אבל לא בקודש. (יתבאר להלן).
האונן ומחוסר כפורים צריכים טבילה לקודש, אבל לא לתרומה (שאינן איסור לאונן ולמחוסר כבתרומה כלל).